

EVOLUCIJA I REDEFINISANJE SVRHE POŠTANSKE MREŽE

Slavko Đumić, Lidija Gligorić
Republička agencija za poštanske usluge¹

Sadržaj: *Istorijski, poštanska mreža izgrađivana je i proširivana u cilju obezbeđivanja poštanskih usluga kao nezamenljive potrebe građana u domenu komunikacije. Navedeno je definisalo poštanske usluge kao usluge od opšteg interesa. Brojni pokazatelji nedvosmisleno ukazuju na opadanje značaja poštanskih usluga za svakodnevni život građana u poslednjih desetak godina. Polazeći od pomenutog, kao i konkretnih zahteva koje država u poslednje vreme stavlja pred javnog poštanskog operatora u cilju realizacije svojih obaveza, autori rada predlažu definisanje poštanske mreže kao javnog dobra, koja bi tako, u skladu sa svojim infrastrukturnim kapacitetima, služila za realizaciju različitih poslovnih i drugih aktivnosti od državnog i opšteg značaja.*

Ključne reči: *poštanska mreža, javno dobro, e-biznis, trgovinska mreža*

1. Uvod

„Savez ima zadatak da ... obezbeđuje zadovoljavanje potreba korisnika koje se stalno menjaju“ iz Uvoda Ustava Svetskog poštanskog saveza

Nije sporno da je poštanska mreža, shvaćena u modernom smislu, izgrađivana i proširivana, prevashodno, a u većini i isključivo, zarad obavljanja tradicionalnih poštanskih usluga. Istovremeno, ne bi bio prvi put da određene društvene institucije, odnosno aktivnosti nadžive svoju prvobitnu namenu i nastave da egzistiraju u cilju zadovoljavanja nekih sasvim novih potreba² – izuzetan info-komunikacioni napredak koji

¹ Stavovi izneti u ovom radu predstavljaju lične stavove autora i ne predstavljaju nužno i stavove Republičke agencije za poštanske usluge

² I prve avio-kompanije nisu osnovane radi prevoza putnika, već isključivo transporta pošte. Tako je od 1914. godine Panameriken ervejs prevezio poštu između Ki Vesta i Havane. O kakvom je poduhvatu bilo reč, govori i podatak da je od prvih četrdeset pilota angažovanih za prevoz pošte trideset i jedan poginuo u padu aviona. Kažu i da je čuveni Čarls Linberg, koji je takođe bio angažovan na ovom poslu, za godinu dana uništio čak tri aviona. Ipak, već tridesetih godina prošlog veka avio-kompanije će se prevashodno fokusirati na prevoz putnika[1].

obeležava poslednje godine, samo je jedan, mada verovatno i najvažniji faktor ovih promena.

Upravo to se u određenoj meri već desilo i sa poštanskom mrežom, pri čemu verujemo da će neposredno nastupajući period označiti i konačnu transformaciju njene prvobitne namene. Pored pružanja usluga novčanog poslovanja, svedoci smo da se poštanska mreža sve više koristi za aktivnosti poput upisa akcija, sprovođenja postupka restitucije, izdavanja različitih javnih isprava kao dela projekta e-uprave i sl.

Završna akta nedavno održanog kongresa Svetskog poštanskog saveza, različita planska dokumenta organa Evropske Unije, kao i konkretne aktivnosti javnih poštanskih operatora, uključujući i našeg, jasno stavljaju do znanja da postoji svest o neophodnosti stvaranja prave kombinacije tradicionalnih poštanskih usluga i info-komunikacionih tehnologija, uz najšire shvaćene logističke usluge, kao jedinom načinu da pošta sačuva, pa i unapredi svoju ulogu društveno kohezivnog faktora, garanta uravnoteženog regionalnog razvoja, pa čak i pokretača ukupnog ekonomskog napretka i povećanja blagostanja svih građana.

Verujući u posvećenost svih ključnih aktera navedenom pravcu razvoja aktivnosti javnih poštanskih operatora kao reprezenata opšteg interesa u ovom domenu, pri čemu i sami delimo uverenost da je to jedini put koji obećava njihov opstanak i dalji razvoj, u ovom radu želimo da razmotrimo neka od inherentnih ograničenja koje se postavljaju pred javne poštanske operatore većine zemalja na putu ka ostvarenju ovih ciljeva. Tu prevashodno mislimo na izuzetno rigidan koncept univerzalne poštanske usluge, koji, kao takav, prepoznaju gotovo sva uporediva zakonodavstva, ali i da se slobodno izrazimo, nikako zanemarljive mistifikacije uloge i značaja poštanskih usluga u svom tradicionalnom obliku za svakodnevni život građana i društva u celini. Istovremeno ćemo i pokušati da naznačimo u osnovnom i neke praktične i formalno-pravne okvire koji bi, po našem mišljenju mogli pospešiti očuvanje i dalje razvijanje poštanske mreže kao dela državne infrastrukture od vitalnog značaja za njeno funkcionisanje i ukupan ekonomski razvoj.

2. „Princip pečinskog čoveka“

“Dodavola, pa ko bi još želeo da čuje kako glumci govore?” Hari M. Vorner, jedan od osnivača kompanije Vorner Braders, 1927. godine

Prvi argument se zasniva na nečemu što se u literaturi naziva „principom pečinskog čoveka“ – otrpilike, pečinski čovek je uvek želeo da vidi ulov, nije bilo dovoljno da se neko tek jednostavno hvališe njime[2]. Po toj logici, ni bilo kakva forma digitalizovane poruke neće zadovoljiti naš mozak istovetan onome koji su imali naši preci pre 100.000 godina – uvek ćemo želeti onaj „dokaz o ulovu“, odnosno štampanu verziju, u našem slučaju – pismo.

Svojevrsna potvrda „principa pečinskog čoveka“ je današnja, paralelna upotreba interneta, televizije, bioskopa, knjiga i časopisa, pozorišta... mada se u trenutku pojavljivanja ovih medija, svakog ponaosob, sa više ili manje žaljenja, prognozirao neumitan nestanak onog prethodnog.

E sad koliko je važan ovaj argument kada su u pitanju pismonosne poštanske usluge? Pa, otrpilike, upravo onoliko koliko ima i pojedinaca, neposrednih korisnika

pismonosnih poštanskih usluga – a taj broj, znamo, teško da prelazi 10% od ukupno poslanih pismonosnih pošiljaka. Ekstrapolirati ovaj princip na „ponašanje“ velikih privrednih i upravnih sistema bi bilo u najmanju ruku nategnuto – njih će pre rukovoditi principi poput maksimizacije dobiti ili minimizacije troškova, a tekuća, gotovo akutna, ekonomska kriza samo će pojačati uticaj ovih klasičnih principa poslovanja i funkcionisanja. I čim tehnologija i pravna regulativa pruže dovoljno garancija za to, infrastrukturne i komunalne kompanije, kao i finansijske institucije će nas „naterati“ na neku od elektronskih formi prijema (i plaćanja) računa – ne zato što mi to kao pojedinci želimo ili ne, već zato što oni time ostvaruju značajne uštede, najmanje u vidu štampe i slanja poštanske pošiljke. I što je veća kompanija (odnosno što više pošiljaka šalje) to će njen motiv za smanjenje troškova u ovom segmentu biti veći. Ili, da uzmemo za primer zanimljivo elegantan postupak naplate poreza – poreski obveznik popunjava poresku prijavu koju obično šalje u nadležnu poresku upravu, ova je u manje-više nepromenjena, sada u formi rešenja vraća poreskom obvezniku, koji izvršava njeno plaćanje, najčešće u najbližoj pošti (dakle, dve pismonosne pošiljke i jedno plaćanje). Dobra vest je da se, u određenoj meri, može računati na poslovičnu odbojnost državnih institucija prema promeni ustaljenih procedura, pa bi se moglo pretpostaviti da će one uprkos svemu opstati u postojećoj formi u dužem periodu i to iz prostog razloga što ove organe i ne inspiriše preterano koncept smanjivanja troškova... u stvari ovo je važno do nedavno i to gotovo kao aksiom – tekući, a opet se čini i akutni problem sa budžetskim deficitom zasigurno će ubrzati izumiranje i poslednjih birokratskih „dinosaurusa“. Pri svemu tome stručnjaci iz oblasti novih tehnologija procenjuju da će najkasnije do 2020. godine biti prebačeno u digitalnu formu sve što se može digitalizovati, dok će cena jednog čipa pasti na manje od 1 cent[2]. Finska pošta je često navođen primer podbačaja „pesimističkih“ predviđanja kada je u pitanju budućnost tradicionalnih poštanskih usluga. Naime, predviđanje pada obima poštanskih tokova između 16% i 39%, koje je finska pošta iznela 1995. za prvu deceniju dvadeset prvog veka, nije se obistinilo sve do 2008. godine, do kada je njihov obim praktično ostao nepromenjen. Međutim, počev od 2009., a posebno 2010. godine, usledio je značajan pad obima transakcione pošte, koji na godišnjem nivou prelazi 5%[3].

Poenta ovog dela nije nikako u svakako nerazumnoj i netačnoj ideji da će pismonosne poštanske usluge nestati ili da ne postoji nikakva potreba za njima. Suština je u pretpostavci da će insistiranje na prioritetnom posvećivanju poštanske mreže, kroz rigidan koncept univerzalne poštanske usluge, sa pružanjem pismonosnih usluga uticati na svojevršno stvaranje začaranog kruga – u dobrom delu ekonomski neisplativo održavanje ovog servisa na celoj teritoriji države uticaće, s jedne strane na pritisak na podizanje cene ove usluge, a sa druge na smanjivanje obima i obuhvata poštanske mreže – a ovo će opet „raširiti krila“ elektronskim supstitutima i nelojalnoj konkurenciji, i tako sve u krug.

Preciznije, mišljenja smo da će pismonosne usluge u narednom periodu postati, u neku ruku, luksuzniji način komunikacije i kao takve, svakako će imati svoju tržišnu nišu u budućnosti. I kao što, na primer, dnevne novine ne insistiraju tvrdoglavo na samo svom štampanom izdanju, već itekako obraćaju pažnju i na svoje internet izdanje (iako su u pitanju klasični supstituti), tako i pošta, kojoj je data na upravljane poštanska mreža sa svim njenim infokomunikacionim segmentima, mora uvesti svoje „internet izdanje“ – ne zbog emocija prema ovim ili onim vrstama usluga ili duga prema istoriji, već

prevashodno zbog očuvanja postojeće infokomunikacione i poštanske mreže, kao potencijalno značajnog faktora ukupnog ekonomskog razvoja³.

I mi smo bili u prilici da, prilikom prethodnih istraživanja, gotovo samozadovoljno konstatujemo da su poštanske usluge važne, odnosno veoma važne građanima Srbije – i u tome nismo bili usamljeni. Sada, ipak, slutimo da smo možda napravili metodološku grešku prilikom formulisanja samog pitanja. Kao i mnogi pre nas, pitali smo građane da ocene značaj slanja, recimo pismonosnih pošiljaka za svoj svakodnevni život, na skali od 1 do 5, gde bi 1 bilo „uopšte nisu važne“, a 5 „veoma su važne“. Problem je bio što ovakve rezultate nikako nismo mogli da ukopimo sa podacima do kojih smo došli istražujući frekvenciju korišćenja ovih usluga – naime, gotovo 35% naših građana pošalje pismonosnu pošiljku ređe od jenom godišnje, dok njih čak 17% to ne uradi nikada[4]!

Ustvare, i za očekivati je bilo da će velika većina građana odgovoriti da mu je ova usluga u barem nekoj meri važna, uostalom i kao bilo koja druga usluga (i uvereni smo to nema veze samo sa našim mentalitetom). A prava pitanja bi bila: na koji način ćete čestitati nekom rođendan; kako ćete obavestiti prijatelja da se odlično provodite na odmoru i tako možemo u nedogled, s tim što bi ispitanici na imali priliku da se opredele između više, različitih komunikacionih kanala. Rezultate slutimo već i na nivou samo misaonog eksperimenta. Obrnuto, a to je uzgred često korišćen argument u prilog važnosti tradicionalnih poštanskih usluga, na istovetna pitanja bi primalac vrlo verovatno odgovorio drugačije (postoje istraživanja koja potvrđuju ovu pretpostavku[5]) – ali on u ovom procesu angažuje samo svoj komoditet i emocije; „lopta“ je ipak kod pošiljaoca, i to iz prostog razloga – on plaća uslugu.

Da rezimiramo, tradicionalne poštanske usluge jedva da su nekad i bile od posebnog značaja za život građana – više ili manje one su uvek bile značajnije državi i njenim institucijama, počevši od Karadorđevog vremena kada se za neuručenje pisma od državnog značaja dobijalo “pedeset štapova”, ili danas kada tržištem tradicionalnih poštanskih usluga dominiraju računari nacionalnih i lokalnih infrasturkturnih i komunalnih sistema, bankarske opomene, poreska rešenja...

3. „Zabluda o postojanosti“

“Mi poštujemo ono što se desilo, a zanemarujemo ono što se moglo desiti” Nasim Nikolas Taleb

Pošta Srbije ostvaruje zavidne poslovne rezultate, što je svrstava u retka javna preduzeća koja posluju sa dobitkom. Ova, svakako respektabilna, činjenica nas ipak ne sme odvratiti od razmatranja koje smo najavili u motou ovog dela – naime, ono što uvek vidimo to su pozitivne posledice (u konkretnom slučaju pozitivan poslovni rezultat Pošte Srbije). Negativne posledice će, s druge strane, najčešće ostati nevidljive – na najprizemnijem nivou, možda je postojao još neki biznis ili opšte društveni interes koji se mogao realizovati kroz postojeću poštansku mrežu, možda bi to dovelo do otvaranja novih radnih mesta i tako dalje, da ne dužimo...[6]

³ Kada je povodom Svetske izložbe održane u Čikagu 1893. godine, zatraženo od sedamdeset četiri ugledna pojedinca da predvide kako će se živeti u narednih sto godina, direktor američke poštanske službe, slikovitog imena - Džon Vonamejker, je u trenutku spektakularne vidovitosti ustvrdio da će se pošta raznositi kočijama i na konjskim leđima i u narednom veku, jednako kao i tada [2]

Nije nam cilj da dovodimo u pitanje ostvarene rezultate Pošte Srbije – ali jeste da upozorimo na ono što se u literaturi najčešće naziva „zabludom o postojanosti“. Karl Popper, čija metodološka razmatranja i dalje nadahnjuju naučne poslenike, i to počevši od filozofa, preko ekonomista, pa sve do modernih fizičara, na pitanje: „Zašto je razumno verovati da će budućnost biti kao prošlost?“, odgovara da je razumnije „verovati da će budućnost u mnogim vitalnim važnim aspektima biti veoma različita od prošlosti“[7]. Ili, da se vratimo osnovnoj temi, da li iz činjenice da prethodnih godina nije došlo do značajnijeg pada broja pismonosnih pošiljaka, možemo izvući zaključak da se to zasigurno neće desiti u nekoj od narednih godina – mišljenja smo da je odgovor - zasigurno ne (u statistici se ovo simpatično naziva „pristrasnošću preživelih“). U suštini, redovni događaji mogu predstavljati osnov za predviđanje samo istovetnih redovnih događaja – problem nastaje sa onim nepredvidivim događanjima, a danas je takvih toliko – od napretka tehnologije, do promene preferencija tržišnih učesnika, pa i do same procene nastanka i dužine trajanja eventualnih ekonomskih kriza (npr. induktivno i istoricistički zasnovani modeli MMF-a nisu predvideli mogućnost nastanka tekuće ekonomske krize, da bi potom, što je postignuće vredno svake pažnje, podbacili i u prognozama njenog trajanja i dubine – jedino što je zanimljivije od spektakularnih promašaja MMF-a da pogodi bilo šta što ima veze sa ekonomijom je činjenica da se njihovim modelima i dalje veruje). Da zaključimo sa jednom poznatom logičkom pitalicom – ako doživimo sutra onda smo: a) korak bliže besmrtnosti; b) korak bliže smrti – uz predlog da se pomalo bizarno pitanje života i smrti, ovde zameni pitanjem opstanka pismonosnih poštanskih usluga u svom tradicionalnom obliku, a odgovor prepuštamo čitaocima.

I u skladu sa maksimumom „drž' te lopova“, najveća pretnja po opstanak tradicionalne pošte vidi se u procesima deregulacije i liberalizacije poštanskih tržišta, dok se značaj činjenice da ljudi i preduzeća menjaju način komunikacije, zanemaruje ili relativizuje[8]. U tom kontekstu je interesantan primer Nemačke – naime, nakon potpune liberalizacije tržišta i formalno-pravnog prestanka obaveze pružanja univerzalne poštanske usluge (mada se ona faktički i dalje pruža), uz agresivan nastup na tržištu logističkih i e-usluga, broj pristupnih tačaka nemačke pošte je u periodu 2008-2010. godine, sa nešto više od 9.500 porastao na preko 12.300. U istom periodu, broj pristupnih tačaka u najvećem delu poštanskih uprava razvijenih ili srednje razvijenih zemalja, koje insistiraju na tradicionalnom pristupu obavljanja univerzalnog poštanskog servisa je, ili stagnirao ili bio smanjivan.

Razgrađivanje funkcija koje bi se mogle vršiti kroz infrastrukturu najšire shvaćene poštanske mreže, čini se da predstavlja luksuz koji mogu sebi priuštiti samo najbogatije zemlje, poput Finske, Švedske, Danske ili Holandije, čije se poštanske uprave više ne bave poštanskim finansijskim uslugama, koje se u ovim zemljama uglavnom obavljaju paralelnim tokovima koji podrazumevaju bezgotovinski način plaćanja. Ima, doduše i suprotnih primera... Tako npr. švajcarska pošta ostvaruje ukupno pozitivan rezultat, uprkos stalnim gubicima koje ostvaruju tradicionalne poštanske usluge i poštanski prodajni centri i to zahvaljujući prevashodno finansijskim i e-uslugama – 2010. godine su finansijske usluge doprinele ukupnom rastu prihoda sa čak 61%[9]. Ili, primer Velike Britanije, gde 4 od 5 klijenata banaka mogu da podižu svoj novac na šalterima britanske pošte, s planovima da se ova mogućnost pruži i korisnicima tekućih računa ostalih banaka[10] (interesantno je u ovom slučaju pokušati napraviti paralelu sa našom zemljom – ne možemo se oteti utisku da je položaj Poštanske štedionice u mnogo čemu

privilegovan, kroz čini se gotovo ekskluzivno pravo da koriste šaltere Pošte Srbije za svoje potrebe – gde se kao osnovno pitanje pojavljuje problem sadašnjih benefita Pošte Srbije u odnosu na one koje bi imala eventualnim otvaranjem svojih šaltera i za usluge drugih banaka).

O neprihvatljivosti razvijanja paralelnih komunikacionih mreža u zemljama naše razvijenosti već je dosta rečeno, posebno u kontekstu veličine onoga što se uobičajno naziva ruralnim oblastima u Srbiji. Polazeći od principa maksimizacije prihoda, ove paralelne mreže će se zakonomerno razvijati isključivo u urbanim jezgrima, istovremeno „skidajući kajmak“ sa poslova koje javna poštanska mreža obavlja na teritoriji cele zemlje. U skladu sa procenama da oko 85% teritorije Srbije potpada pod ruralnu i da njoj živi oko 55% stanovništva[11], možemo zaključiti kakav značaj predstavlja poštanska infrastruktura u ovim delovima i to posebno u kontekstu nekih tradicionalno „nepoštanskih“ usluga – e-uprava, e-trgovina i to u oba smera, samo su neke od njih.

Da su mogućnosti korišćenja poštanske mreže u cilju zadovoljenja različitih opšte društvenih ciljeva ograničene samo inventivnošću, dobar primer predstavlja jedan projekat ruske pošte – organizovanje posebne igre na sreću u saradnji sa državnom lutrijom, iz čijeg se prihoda u petogodišnjem periodu očekuje finansiranje izgradnje 15.000 subvencionisanih stambenih jedinica (uzgred ruska pošta je posebno angažovana na uspostavljanju onlajn finansijskih usluga, kao i usluga preko mobilnih telefona[9]; istovremeno dok ovo pišemo PostEurop organizuje u Ljubljani međunarodnu konferenciju pod nazivom „Mobile Devices and the Future of the Posts“...)

4. Redefinisanje svrhe poštanske mreže

„Voleo bih da imam mačku, pod uslovom da laje“, Milton i Roza Fridman

Iza svega ovoga nam u Srbiji ostaje moderna poštanska mreža sa preko 1500 objekata, koji su svi info-komunikaciono i transportno povezani, pokrivajući praktično sva naseljena mesta u Srbiji, poštanska mreža, koja, sve ukazuje na to, ostaje bez tradicionalnih poštanskih usluga kao *ratio* svoga postojanja. Jedno skorašnje istraživanje je pokazalo da, ukoliko bi se posmatrala infrastruktura neophodna za obavljanje samo univerzalne poštanske usluge u Srbiji, broj pristupnih tačaka bi mogao biti i za trećinu manji[12]. Pri svemu ovome, treba napomenuti i da se sa postojećim brojem pristupnih tačaka, Srbija nalazi u donjem delu tabele po dostupnost poštanske mreže, kada se imaju u vidu evropske zemlje.

U suštini, glavna napetost postoji između sve izraženijeg komercijalnog elementa u načinu na koji se planiraju, realizuju i pružaju poštanske usluge, sa i dalje njihovim rigidnim formalno pravnim definisanjem, koje podrazumeva njihovo tretiranje kao infrastrukturne delatnosti, uobličene kroz koncept univerzalne poštanske usluge (preciznije obaveze, pošto se ceo koncept praktično zasniva na „pravu“ građana, i što još nezgodnije, privrednih subjekata na poštansku uslugu, i to određene cene, kvaliteta i dostupnosti)[13].

Tako npr. u Srbiji, ali i generalno u svim uporedivim evropskim zemljama, posebno je aktuelna priča o utvrđivanju metodologije obračuna cena za obavljanje univerzalne poštanske usluge (u Srbiji je ovo zakonska obaveza nadležnog regulatornog tela). Podvlačimo univerzalne poštanske usluge, a ne, kako bi bilo logično utvrđivanja troškova funkcionisanja poštanske (i info-komunikacione mreže), koji su jedini manje-

više fiksni i realno utvrdivi. Nakon toga bi, verovatno, mnogo lakše, došli i do cena određenih poštanskih usluga, ili bilo kojih drugih usluga za čije se obavljanje koristi poštanska mreža ili njeni delovi (i to, naravno, prevashodno puštajući da, kad god je to moguće, one budu određene putem slobodnih tržišnih mehanizama). Ne možemo se oteti utisku da cela ova priča gotovo da služi kao dodatno opravdanje očuvanja monopola u domenu tradicionalnih poštanskih usluga uz potencijale da se u njene troškove uvrste i troškovi različitih komercijalnih i drugih aktivnosti. S druge strane, to je i podsticaj za dodatno pregalaštvo nadnacionalnih birokrata po ovom pitanju, jednako kao i drugim nevažnim pitanjima – još jedan primer koji samo može da nas razgali je, da poštanska uprava sa najbržim rastućim kvalitetom u pružanju poštanskih usluga u jugoistočnoj Evropi (u pitanju je srpska pošta), jedina nije implementirala odgovarajući evropski standard koji se odnosi na kvalitet.

Međutim, ako bi stvari ogolili i stavili na ledinu samo poštansku mrežu i utvrdili samo troškove njenog održavanja i unapređivanja, sve bi postalo mnogo jednostavnije. U tom modelu bi i kompanija(e) koje pružaju tradicionalne poštanske usluge bile samo jedan od korisnika ove „poštanske“ mreže, pored državne uprave, privrednih subjekata koji se bave novčanim poslovanjem, odnosno onih koji se bave e-poslovanjem u najširem smislu i sl.

Kada govorimo o uslugama od opšteg interesa, one su proglašene za takve ili zato što su u pitanju usluge od nezamenljivog značaja za svakodnevni život građana, koje slobodno tržište ne može da obezbedi ili ne može da obezbedi na zadovoljavajući način, ili zato što je država prosto propisala da je to tako (kao opravdanje se obično navode pitanja nacionalne bezbednosti, obezbeđivanja izdašnih budžetskih prihoda, mada, generalno, tu nema pravila). U tom smislu, i sami smo se u jednom radu „poigrali“ predlažući definisanje elektronske trgovine kao usluge od opšteg interesa[14]. Ono što nas može opravdati je činjenica da se Zakonom o zaštiti poštrošača elektronske komunikacije proglašavaju „uslugom od opšteg ekonomskog interesa“, a ovaj zakon možemo smatrati u velikoj meri matičnim kada su u pitanju prava pojedinaca kao kupaca roba i usluga. Uzgred, poštanske usluge se, u kontekstu „usluga od opšteg ekonomskog interesa“, u ovom zakonu eksplicitno ne pominju.

Tako, već formiran pravni okvir koji uređuje fazu naručivanja i elektronskog plaćanja u procesu naručivanja robe putem interneta, uz najavljena dodatna poboljšanja, na sasvim zadovoljavajući način reguliše tzv. uži koncept elektronske trgovine (koncept koji isključuje fazu dostave robe kao predmet svog regulisanja), što će svakako omogućiti i olakšati korišćenje prednosti elektronske trgovine od strane građana, posebno je kada je u pitanju kupovina robe iz inostranstva (odgovarajuće izmene propisa koji se odnose na devizno poslovanje i platni promet, a koje bi omogućile širu ekspanziju elektronske trgovine, za sada, čini se da nisu izgledne).

Kako smo mišljenja da elektronska trgovina osim napred navedene uloge može imati i šire društveno ekonomsku ulogu, smatramo da je neophodno definisanje šireg koncepta elektronske trgovine koji podrazumeva precizno regulisanje faze dostave kao sastavnog dela procesa elektronske trgovine (u literaturi su već istaknuti problemi koji mogu nastati u dostavnoj fazi naručene robe, uprkos izgrađenoj info-komunikacionoj strani elektronske trgovine[5]).

Ovakav oblik definisanja elektronske trgovine mogao bi predstavljati zamenu za nedostajuću trgovinsku mrežu, a možda čak i otkupno prodajnu⁴. Istovremeno bi stimulatивно delovao na aktivnosti malih i srednjih preduzeća, uravnoteženje regionalnog razvoja, a primenljiv je kako na unutrašnju trgovinu, tako i na spoljnu u njenoj izvoznj komponenti, a sve ovo bez mnogo ustručavanja možemo nazvati i aktivnostima i institucijama „od opšteg društvenog interesa“. Na ovaj način elektronska trgovina ne bi bila samo još jedan kanal maloprodajnih aktivnosti, već bi mogla biti osnova za ukupan ekonomski razvoj.

U praktičnom smislu, privredni subjekti (proizvođači ili trgovci) posebno licencirani od nadležnog tela bi imali mogućnost povlašćenog korišćenja info-komunikacionih i transportno-logističkih resursa javnog poštanskog operatora (ili drugog posebno ovlašćenog imaooca info-komunikacionih resursa ili poštanskog operatora koji bi ispunjavao odgovarajuće uslove) u pogledu unapred propisanih cena, garantovanih rokova isporuke robe, postupka sa oštećenom i izgubljenom robom, povratnih tokova neodgovarajuće robe...

Navedeno korespondira Akcionom planu Evropske komisije iznetog u saopštenju objavljenom 11.01.2012. godine, gde se nedovoljna i neodgovarajuća regulativa faze dostave vidi kao jedna od značajnih barijera za širu ekspanziju elektronske trgovine, jednako kao i završnim dokumentima sa 25. Kongresa Svetskog poštanskog saveza.

Istovremeno, retorička posvećenost razvoju elektronskih poštanskih usluga, koje je uvek bila karakteristika poslovdstava našeg javnog poštanskog operatora, u poslednje vreme sve više ima potvrdu u praktičnim aktivnostima Pošte Srbije u cilju ponude različitih vrsta ovih usluga.

S druge strane, ohrabrujuće deluje činjenica da je, prema delu našeg istraživanja koje se odnosilo na svrhu korišćenja poštanskih usluga, tokom 2011. godine došlo do povećanja korišćenja poštanskih usluga kao kanala za distribuciju proizvoda sa 24% na 34%, a kada je u pitanju korišćenje poštanskih usluga u svrhu reklamiranja ovaj porast je još veći – sa 9% na 31%[15]. Napominjemo da se radi o uslugama koje beleže konstantan i pouzdan rast u uporedivim državama, pri čemu se smatraju osnovom budućih tržišta poštanskih usluga. U tom smislu, očuvanje ovakvog trenda vidimo kao jednu od važnijih obaveza nadležnih državnih organa, regulatornog tela i javnog poštanskog operatora.

5. Umesto zaključka

*„...jer je, u stvari, tek nešto bolji od
prašnjavog plana za rešavanje problema od
pre 50 godina, zasnovanog na pogrešnom*

⁴ Već 1872. godine, u SAD organizacija „Zaštitnici poljoprivrede“ počela je da nudi svojim članovima usluge poštanske porudžbine. I pored vidno nemaštovitog imena organizacije, njen katalog će krajem devetnaestog veka sadržati gotovo 24.000 proizvoda, a nakon niza akvizicija, konačno će je preuzeti „Sirs, Robak i kompanija“. Sirs će 1906. samo za potrebe prerade 900 džakova porudžbina dnevno upošljavati čak 2000 radnika! Od Sirsovog uspeha bila je veća možda samo njegova bezobzirnost... tako ste pod šivaćom mašinom za samo jedan dolar mogli da dobijete iglu i konac, a kao luksuznu sofu sa dve fotelje za „neverovatnih“ 90 centi dobijali baš to – ali u vidu nameštaja kućice za lutke. I pored ovakvih „elegantnih“ markentiških trikova, hroničari toga doba tvrde da su se ljudi, posebno oni iz seoskih oblasti u potpunosti oslanjali na Sirska, preko koga su nabavljali sve – od cipela, do automobila, pa čak i kuća sa kompletnim nameštajem[1]

tumačenju reči koje je neko izrekao pre 100 godina.“, Džon Majnard Kejnz

Kritiku koju je Kejnz, pre bezmalo jednog veka, uputio na račun nesposobnosti državnog socijalizma da shvati značaj ondašnjih savremenih zbivanja[16], a koji smo istakli kao moto ovog dela, na neobičan način korespondira sa ponegde vladajućim poimanjem uloge poštanske mreže – zaista, uticaj koji na poštansku mrežu kao kanala komunikacije vrše napredak tehnologije i pojave supstituta možemo pratiti do bezmalo pedeset godina unazad, a opet se često insitira na shvatanjima uloge poštanske mreže koju su i bukvalno ustoličene pre jednog veka, pa i ranije.

Nismo proveravali, ne samo zato što prevazilazi obim ovog rada, ali prilično smo uvereni da, prilikom uvođenja, npr. telegrafa ili telefona, nije bilo nikog ko je, iz ovog ili onog razloga, sumnjao ili smatrao nepotrebnim, aktivnosti ondašnje pošte i države u implemetaciji ovih tehnologija. I upravo koliko je npr. uvođenje telefona revolucionarisalo način komunikacije, to još više danas čine najšire shvaćenje elektronske komunikacije. Da pošta, odnosno njena poštanska mreža treba da bude predvodnik, i to podržan svim raspoloživim regulatornim i drugim mehanizmima misije širenja elektronskih komunikacija i njenih derivata u svim vidovima, posebno u ruralnim delovima naše zemlje, držimo za neupitno... A ukoliko se budemo držali maksime predsedavajuće ERGP da „za sve regulatore, pitanje održivosti ekonomskog modela univerzalne poštanske usluge treba da bude suštinska preokupacija“, samo ćemo gubiti vreme. Ili još gore, to nas može voditi ka slepom insistiranju na monopolu nad poštanskim uslugama kao sredstvom da se očuva poštanska mreža, jer se tako nešto već pokazalo kao neefikasno, ili još gore na razgrađivanju postojeće mreže, čime bi smo zanemarili sve njene moguće potencijale. Primera radi, info-komunikaciona komponenta poštanske mreže prevashodno je izgrađivana radi obavljanja novčanog poslovanja, da bi danas imala svoju primenu i u domenu poštanskih usluga, e-uprave i sl.

Poenta je da takav resurs kakav je savremena poštanska mreža nikako ne bi smela da deli sudbinu tradicionalnih poštanskih usluga – ona je kroz svoje decenijsko izgrađivanje praktično postala javno dobro i to javno dobro kroz koje država pruža priliku svojim institucijama, privrednim subjektima i građanima da realizuju različite aktivnosti i zadovolje raznolike potrebe, uključujući tu, naravno, i one za poštanskim uslugama.

U tom smislu, stavljajući poštansku mrežu u funkciju zadovoljavanja najrazličitijih potreba građana, a čemu je preduslov puna implementacija elektronskih tehnologija u njeno funkcionisanje, poštanska mreža će i dalje sačuvati svoju osnovnu i prvobitnu namenu – jednog od osnovnih društveno-kohezivnih faktora i pokretača sveukupnog ekonomskog razvitka na celokupnoj teritoriji koju pokriva.

Literatura

- [1] Brajson Bil, *Made in America*, Laguna, Beograd, 2010
- [2] Mićio Kaku, *Fizika budućnosti*, Laguna, Beograd, 2011
- [3] Integrativni plan poštanske reforme i razvoja Republike Srbije
- [4] Izveštaj o radu Republičke agencije za poštanske usluge za 2010. godinu, www.rapus.rs

- [5] Dejan Marković, Momčilo Dobrodolac, *Budućnost nacionalne pošte u eri digitalnih komunikacija*, PosTel 2008, Beograd
- [6] Nasim Nikolas Taleb, *Crni labud*, Heliks, Beograd, 2010.
- [7] Karl R. Poper, *Pretpostavke i pobijanja*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Noví Sad, 2002.
- [8] *Dominacija pošte*, The Economist-11.maj 2000. godine, navedeno prema N.Gregory Mankiw, Mark P. Taylor, *Ekonomija*, Data status, Beograd, 2008.
- [9] Union Postale N°2, June 2011.
- [10] http://www.hellmail.co.uk/postalnews/templates/postal_industry_news.asp?articleid=3117&zoneid=3
- [11] Momčilo Kujačić, Bojan Jovanović, *Racionalizacija troškova lokalne samouprave povećanjem efikasnosti mreže javnog operatora u ruralnom području*, PosTel 2010, Beograd
- [12] Momčilo Kujačić, Dragana Šarac, Bojan Jovanović, *Prustup poštanskoj mreži javnog poštanskog operatora*, Međunarodna konferencija „Uloga strateških partnerstava i reinženjeringa javne poštanske mreže u održivom pružanju univerzalnih usluga, Budva, 2012, neobjavljeno
- [13] Milan Vukotić, *Evolucija univerzalne poštanske usluge*, PosTel 2005, Beograd
- [14] Slavko Đumić, Lidija Gligorić, *E-trgovina – usluga od opšteg interesa*, Međunarodna konferencija „Uloga strateških partnerstava i reinženjeringa javne poštanske mreže u održivom pružanju univerzalnih usluga, Budva, 2012, neobjavljeno
- [15] Izveštaj o radu Republičke agencije za poštanske usluge za 2011. godinu, www.rapus.rs
- [16] Džon Majnard Kejnz, *Ekonomski eseji*, Matica Srpska-Evropski centar za mir i razvoj-CECOS, Novi Sad-Beograd, 1987.

Abstracts: *Historically, the postal network was built and expanded in order to provide postal services as indispensable needs of citizens in the area of communication. The above is a postal services defined as services of public interest. Numerous indicators clearly indicate that the decline of importance of postal services for the life of every citizen in last ten years. Starting from these indicators that the reduction in the importance of these services, as well as specific requirements that the state recently put before the public postal operator in order to realize their other commitments, the authors propose to define the postal network as a public good, which would thus, in accordance with its infrastructural facilities, used for the implementation of various business and other activities of public and general interest.*

Keywords: *the postal network, a public good, e-business, trade network*

EVOLUTION AND REDEFINITION PURPOSE OF THE POSTAL NETWORK

Slavko Đumić, Lidija Gligorić